

УДК 338.23:336.74

І. В. Розгон,
здобувач

ВПЛИВ ДЕЯКИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ І РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто вплив грошової маси на ВВП та конкурентоспроможну діяльність підприємства в результаті інфляційних змін.

Consider the impact of money supply on GDP and competitive activities of enterprises as a result of inflation changes.

Ключові слова: ВВП, доходи, грошова маса, гроші, інфляція, конкурентоспроможність.

ВСТУП

В економіці грошова маса є важливим чинником, який впливає на рівень цін, обсяг виробництва і стан платіжного балансу. Обсяг грошової маси стає результатом складної взаємодії багатьох суб'єктів економічної діяльності, а не самої лише діяльності кредитно-грошових органів, які визначають розмір грошової бази. Комерційні банки встановлюють розмір позичок, інших активів і надлишкових резервів. Небанківський сектор вирішує, як розподіляти свої грошові кошти між строковими, ощадними, поточними вкладками та іншими зобов'язаннями, фінансовими активами або просто збереженням готівки. І саме внаслідок прийняття цих рішень формується обсяг грошової маси.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Питанням впливу грошової політики на економічний розвиток країни (у тому числі — на її конкурентоспроможність) за допомогою зміни грошової маси присвячено наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених Геєця В., Захожая В., Котлярова В., Портера М., Федосова В. та інших. Не дивлячись на різноманітність думок, багато вчених приходять до висновку, що необхідним є поступове збільшення грошової маси, що призведе до помірного зростання інфляції та навіть сприятиме конкурентоспроможності підприємств. Інфляція є вузьким соціально-економічним явищем, породженим диспропорціями виробництва в різних сферах ринкового господарства. Одночасно інфляція — одна із найбільш гострих проблем сучасного розвитку економіки практично всіх країн світу. На думку автора, необхідно дослідити окремо показники впливу та взаємодії цих двох економічних важелів і визначити дії для досягнення конкурентної діяльності підприємств.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним із найвагоміших інструментів грошової політики є грошова маса, яка здійснює вплив на рівень цін, обсяг виробництва та стан платіжного балансу.

Грошовою масою (запасами) називають сукупний

обсяг купівельних і платіжних коштів, що обслуговують господарський оборот і належать приватним особам, підприємствам і державі. У грошовій масі розрізняють активні гроші, що застосовуються в готівковому та безготівковому обігу, і пасивні гроші (нагромадження, резерви, залишки на рахунках), які лише потенційно можуть бути використані в угодах [3].

Сума грошей, яку населення навмисно утримує, враховується в реальному вираженні, тобто у вигляді купівельної спроможності грошей відповідно до споживчого кошика товарів і послуг. Наприклад, якщо ціни збільшити удвічі і потім зафіксувати на новому рівні, то населення повинно мати приблизно вдвічі більше грошей, ніж раніше, щоб здійснювати той самий обсяг реальних операцій. Однак хоча попит на гроші і має у такому разі розглядатися в реальному вираженні, фінансові органи можуть впливати на кількість грошової маси тільки номінально.

Через те, яку саме кількість грошей фінансові органи нададуть, враховуючи потреби населення, залежить величина цінності цієї грошової маси.

Існують такі механізми впливу на кількість грошей в обігу:

1. Обмінювати іноземну валюту на національну в межах платіжного балансу. Внаслідок цих операцій змінюється кількість національної валюти в чистому вираженні, а також обсяги зовнішніх активів, що перебувають у володінні фінансових органів.

2. Купівля-продаж вітчизняних товарів в обмін на національну валюту. Якщо обертається більше кількості грошей порівняно з реальною товарною масою, то збільшується споживання. Таке збільшення попиту на товари призводить до підвищення внутрішніх цін. Фактичне зменшення обсягу реальних грошових залишків відбудеться через інфляцію, хоча номінальний обсяг грошової маси залишається незмінним.

Ці механізми можуть працювати одночасно. І платіжний баланс буде настільки чутливим, наскільки відкритим є ринок товарів і капіталів та менш гнучкою є система обмінних курсів.

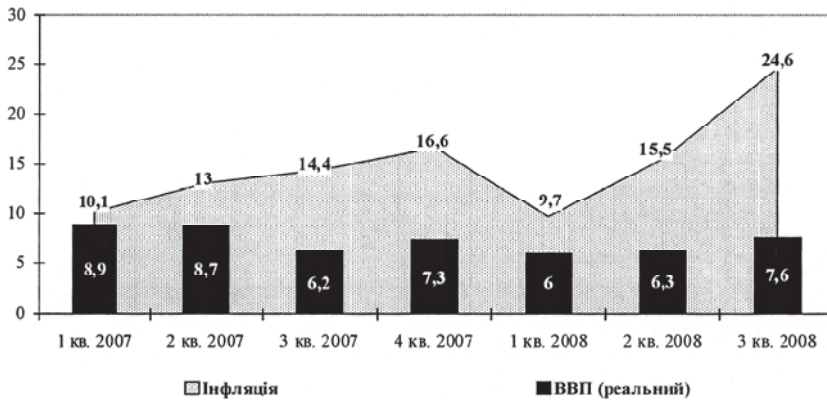

Рис. 1. Темпи інфляції та ВВП поквартально за 2007–2008 рр.

Джерело: складено автором за даними Національного банку України

Наприклад, в економіці з фіксованим обмінним курсом, де відсутнє валютне регулювання і регулювання торгівлею, влада не контролюватиме номінального обсягу грошової маси. Будь-яка незбалансованість між попитом та пропозицією грошей призведе до збільшення або зменшення розмірів грошової маси через платіжний баланс, що трохи позначиться на цінах. На противагу цьому в економіці з абсолютно вільним обмінним курсом і відсутністю регулювання обмінний курс врівноважуватиме попит і пропозицію іноземної валюти так, щоб зовнішні чисті активи залишались незмінними. У цьому випадку відбудеться збільшення номінального рівня грошових агрегатів, що супроводжуватиметься підвищенням цін, включаючи ціну іноземної валюти, тобто обмінного курсу [4].

Науковцями доведено [1], що зміна грошової маси в умовах низької інфляційного середовища позитивно впливає на реальну економіку, принаймні у короткостроковому періоді.

У класичній економічній теорії інфляція трактується як частина теорії грошей. Вона є результатом підвищення загального рівня цін та зниження купівельної спроможності грошей. Це призводить до знецінення грошей. Зростання цін супроводжується збільшенням грошової маси. Переповнення каналів обігу грошовою масою знецінює грошову одиницю.

Для аналізу впливу грошових важелів на конкурентоспроможність, розглянемо спочатку інфляційний канал, який визначає сутність та форми їх впливу. Саме інфляція показує загальний стан макроекономічного розвитку. Загальновідомо, що темпи інфляції негативно впливають на випуск в сільському господарстві, у промисловості, інвестиції, роздрібний товарообіг та обсяги реалізації платних послуг населенню. Це можна побачити в короткостроковому періоді, а саме на квартальних показниках останніх двох років (рис. 1). Термін дії в часі даного механізму є дуже коротким, в залежності від того, якою є країна: індустріально розвиненою чи з перехідною економікою. Прикладом є США [6], де порівняно з Україною збільшення грошової маси та підвищення темпів інфляції відбувається в два і більше рази повільніше, ніж в Україні.

Виходячи з приведених даних (рис. 1), виявляється суттєвий негативний зв'язок між зростанням інфляції та випуском.

Неврівноважена і непрогнозована політика НБУ в 2008р. призвела до рекордного значення інфляції за останні 10 років, яка становила 29,3% у першому півріччі. Це не могло не вплинути на обсяг грошових коштів в

обігу, які скоротилися порівняно з минулим роком майже в п'ять разів (13,7% на 01.07.2008 р.). Випуск промислової продукції зупинився, і його значення залишилось на рівні минулого року.

З липня 2007 р. НБУ почав проводити експансійну грошову політику, яка призвела до того, що на початку 2008 р. з'явилося вже понад 40 млрд грн. "зайвої" грошової маси. Фахівці пояснюють таке явище не м'якою грошовою політикою, а посиленням соціалізації економічної політики [5]. Уряд стверджував, що розширене кредитування, яке було характерне для того періоду, не впливало на інфляцію, оскільки переважна частина отриманих коштів спрямовувалася на купівлю нерухомості та товарів, ціни на які мають незначний вплив на загальний індекс споживчих цін (наприклад імпортна побутова техніка, автомобілі тощо). А інтенсивне зростання інфляції пояснювалось загальносвітовими тенденціями до зростання цін на енергоносії та продовольство, і важливіше — невідповідністю темпів зростання зарплати та продуктивності праці. Але, на думку експертів, саме істотне збільшення грошової емісії, починаючи з середини 2007 р., стало головним чинником прискорення інфляції.

В 2008 р. відбувався значний розрив між темпами інфляції та ВВП. Порівнюючи дані за минулі 3 квартали, можна побачити інтенсивне зростання інфляції і зовсім незначний повільний розвиток ВВП.

Прискорення цінової динаміки в Україні в значній мірі було відображенням збереження суттєвого інфляційного тиску в світовій економіці, що зумовлений зростанням цін на ресурси та продовольство на світових ринках.

Якщо розглянути вплив грошової маси на випуск виробництва, то збільшення розмірів грошової маси може спричинити зростання реального обсягу виробництва, особливо в тих випадках, коли є недовикористані потужності. І навпаки, зниження може призвести до зниження реального обсягу виробництва. Так, зростання реального обсягу виробництва призводить до збільшення кількості операцій, які необхідно фінансувати, що спричинить збільшення попиту на гроші. Тобто зміна обсягу виробництва може бути додатковим фактором відновлення рівноваги в економіці. Як правило, існує прямий зв'язок між зростанням грошових агрегатів і номінальним обсягом виробництва. Однак є різні погляди щодо сутності цього зв'язку і того, як розподіляється вплив зміни номінального обсягу грошової маси між цінами та реальним обсягом виробництва [5].

Тому потрібно дослідити більш конкретно вплив грошової маси на випуск товарів народного споживання, а саме вплив на динаміку ВВП у порівнянні з темпами інфляції.

Згідно з монетаристським підходом приріст пропозиції грошей повинен відповідати темпам зростання реального ВВП. Із цього правила випливає, що в період, коли обсяги реального ВВП скорочувалися, пропозицію грошей слід було також зменшувати.

Як видно з таблиці 1, зміна реального ВВП менше впливає на зміну грошової маси, а нижчі темпи інфляції сприяють збільшенню ВВП. Швидке зростання пропозиції грошей в Україні (експансіоністська грошова по-

Таблиця 1. Динаміка зростання грошової маси та ВВП в 1998—2008 рр.

Показники	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Темпи зростання (падіння) реального ВВП	-1,9	-0,2	5,9	9,2	5,2	9,6	12,1	2,7	7,1	7,6	3,6
Темпи зростання номінального ВВП	12,3	23,9	33,8	20,1	10,5	18,4	29,1	27,9	21,8	32,6	0,3
Рівень інфляції	120,0	119,2	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	129,3
Темпи зростання	25,0	41,0	45,0	45,2	41,7	46,5	32,4	54,3	34,5	51,7	13,7

Джерело: складено автором за даними Національного банку України

літика НБУ) веде до зниження реального ВВП, а не до його зростання (прикладом є 2005 р.)

З наведених даних залежність між зміною грошової маси та інфляцією та динамікою виробництва в індустріально-розвинених країнах впливає на ділову активність:

— в короткостроковому періоді — призводить до збільшення грошової маси і відповідно до збільшення сукупних витрат за умов фіксованих номінальних цін та зарплат;

— з іншої сторони, через деякий час це викликає збільшення цін та збалансованості випуску.

Стійке підвищення темпів зростання грошової маси приводить з деякою затримкою до тимчасової активізації реальної господарської діяльності і лише пізніше — до прискорення інфляції. Наявність такого процесу пояснюється тим, що резерви породжують грошову масу, яка більша тієї, що населення хотіло б тримати за існуючих переважних рівнів реального доходу, цін і ставок процента. Надлишок грошової маси стимулює придбання широкого асортименту товарів і послуг, а також фінансових активів.

За умов нестабільної економіки України виникнення інфляційного попиту зумовлюється такими чинниками:

- надмірна емісія грошей у готівковій формі;
- дефіцит бюджету;
- непродумана кредитна політика банків, що призводить до емісії грошей у безготівковій формі;
- високий рівень непродуктивних державних витрат, а саме надмірне інвестування у важку промисловість та військово-промисловий комплекс.

Але головним з них, на думку фахівців, стала неконтрольована грошова емісія. Як можна побачити з наведених даних, у цілому інфляція завжди породжує спад виробництва. Нині інфляція стала постійним фактором економічного життя і повна її ліквідація практично неможлива. По-перше, що нижчим є темп інфляції, то важче її зменшити. По-друге, досвід розвинутих країн свідчить, що помірні, порівняно стабільні та передбачувана інфляція ще не створює великих проблем в економіці. Вона навіть може стимулювати певне пожвавлення виробництва та підвищення зайнятості. Саме неконтрольоване зростання інфляції сприяє розвитку негативних процесів в економіці.

Обмеження грошової маси проведенням грошово-кредитної політики, хоч і головний, але далеко не єдиний напрямок приборкування інфляції попиту. Кількість грошей в обігу співвідноситься з кількістю товарів, тобто їх величина залежить від товарного забезпечення грошової маси. Збільшення обсягів виробництва за незмінного абсолютного розміру грошової маси веде до

її відносного зменшення і, відповідно, до падіння темпів інфляції. Це в свою чергу позитивно впливає на розвиток конкуренції, залучення іноземних інвестицій та запобігання впливу вітчизняних капіталів за кордон тощо.

Не можу погодитись з Чистовим С.М. відносно того, що контроль за рівнем цін і заробітної плати способом їхнього "заморожування" на певному рівні позитивно впливає на зростання виробництва, конкурентоспроможність та розвиток підприємств. Хоча в деяких європейських країнах це має очікуваний ефект.

Потрібно здійснювати обмеження цін в певних розмірах через домовленість в конкретних галузях. Адже фіксація цін спричиняє дефіцит товарів і приховану форму інфляції, а наступне скасування обмежень — прискорене зростання цін. Вагомим було б закріпити в цінній політиці таке співвідношення ціни та рівня доходів, як один к двом. Так, наприклад, якщо ціни зросли на 15%, номінально з/п потрібно збільшити на 30%, тоді рівень реальної буде становити (враховуючи збільшення населення приблизно на 1%):

$$I_p = 1,3 / 1,15 * 1,01 = 1,14.$$

Таке співвідношення дасть можливість корегувати зростання інфляції і відповідно забезпечить пропорційність зростання, що позитивно відобразиться на діяльності підприємства та його розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, за останні роки економічного розвитку в країні рівень інфляції помітно змінювався, що відобразилось на наповненні грошовою масою, а відповідно, й на результатах діяльності підприємств та споживчої активності. Залишається нерозв'язаною проблема збалансування і контролю цих економічних показників, яку можна розв'язати за допомогою утримання співвідношення між ціною та доходами. Перспективою подальших досліджень є визначення впливу інших інструментів грошової політики, які впливають на діяльність підприємств і конкурентоспроможність зокрема.

Література:

1. Геєць В. Довгострокові умови та фактори розвитку економіки України // Економіст. — 1999. — № 3. — С. 16—30.
2. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / Чистов С.М., Никифоров А.Є., Куценко Т.Ф. та ін. — 2-ге вид., доопр. і доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 440 с.
3. Захожай В., Котляров В. Проблеми статистичного забезпечення грошового обороту // Персонал. — 2006. — № 9 // www.personal.in.ua/article/php?id=358
4. Захожай В., Котляров В. Статистичне забезпечення управління: суть, предмет, об'єкт // Персонал. — 2007. — № 1 // www.personal.in.ua/article/php?id=425
5. Монетарний огляд Національного банку України за 2007 рік. — К.: НБУ, 2008.
6. Friedman B. Monetary Policy // NBER Working Paper. — 2000. — № 8057. — 32 p.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2009 р.